

באופן מלאכותי את המצב של גוססות. חייבים, איפוא, לנתק את האדם מן המכונה ולהשאיר אותו במצב הטבעי עד שתצא נפשו. אם ניישם הלכה זו בבעיית שתילת האיברים נמצא את הפתרון. השאלה הקשה ביותר היא התאמת הניתוחים בין התורם ובין המקבל. במצב טבעי אי אפשר לדעת מראש מתי ובאיזה רגע יפסיק התורם לנשום, ואי אפשר להכין אותו לניתוח. גם את המקבל אי אפשר להכין לניתוח מטעם זה. אם יחכו עד שתצא נפשו יהיה מאוחר להתחיל בניתוחים, כי תיפגם חיוניותו של האיבר. אבל אם התורם נמצא צמוד למכשיר המזרים חמצן לתאי באופן מלאכותי, כשמבחינה טבעית אינו יכול יותר לנשום בלי עזרת המכשיר, גם הדופק אינו טבעי יותר אלא פועל בעזרת משאבת הדם, יודעים אנו לכוון מראש, שברגע שינתקו את הגוף מן המכשירים תצא נפשו. בשעה זו אפשר להכין גם את התורם וגם את המקבל לניתוח, וברגע המתאים לנתק את התורם מן המכשיר. בניתוק זה יהיה רק משום הסרת "המונע", באותו רגע תצא נפשו, יפסיק מלנשום ודופקו יעמוד ואז — לפי הדין ולפי הקריטריון הקלסי — יהיה דינו כמת. ברגע זה יתחילו בניתוח להוציא את האיבר מגוף המת לשם שתילתו בגוף המקבל. ברגע קט כזה לא תיפגם חיוניותו של האיבר ואחרי שיוציאוהו, אפשר להזינו מחדש בחימצון, כדי שיהא ראוי לשתילה.

טכניקה זו דורשת מצד הרופא חרדה רבה לחיי האדם התורם והמקבל כאחד, הירתעות מפני אפשרות של קיצור חיי התורם, ולו יהא אפילו בשניה אחת, וכבוד לצלם אלוקים אשר באדם, בין בעודו בחייו ובין לאחר פטירתו. והייתי מוסיף, שטכניקה זו דורשת גם מידת מה של יראת שמים והכרה מוסרית עמוקה. הרופא צריך לדעת ולהרגיש ברגע כזה, שחיי הפרטיים של הזולת אינם חשובים פחות מהשיגיו המדעיים. רק מתוך גישה זו יגיע לשתי המשימות: יציל חיים ויתקדם במדע. אבל לפני הכל וקודם לכל — הכבוד לצלם האלוקי אשר באדם.

נופך לדיון על "קביעת רגע המות והשתלת איברים"

ד"ר דוד מרגלית

שלושת המרצים, פרופ' קן, פרופ' דוידסון ואחרון אחרון הרב הגאון ר' ברוך רבינוביץ, האירו את הנושא מצדדים שונים. ביחוד יש לציין, את הדיון הממצה והמעודכן של הרב רבינוביץ, הן מבחינת מיצוי עומק ההלכה והן מבחינת הידע הפיסיולוגי הרב, שהמרצה ניחן בו, בחינת ידע חדש בקנקן ישן. אמנם הכל מסכימים, כי השאלה העיקרית היא בקביעת רגע המוות, הווה אומר: אותו רגע, שהרופא יכול לסמוך עליו במצפון נקי שהנפטר מת. ברגע זה יכל הוא לגשת לניתוח גווית הנפטר על מנת להוציא ממנו את האבר הנדרש להשתלה לגופו של אדם חולה, השוכב בהרדמה ומחכה לקבל האבר לגופו.

אכן לא כולם, לא אלה שהביעו כאן את דעתם ולא אחרים, לא יוכלו בודאות גמורה לקבוע, אם רגע המוות הוא בהפסקת הנשימה, בהפסקת פעולת הלב כקביעת הקדמונים, או ב"מות מוחי" כהצעה הרפואית החדשה. אם הקריטריון "מות מוחי" בא לדחוק את רגליהם של הקריטריונים הקודמים: הפסקת הנשימה, או פעילות הלב, הרי צריך הרופא להתנגד לתפיסה זו בתוקף, כי הרפואה לכל ענפיה התפתחה מאד בעשר—עשרים השנים האחרונות, ממש עד לבלי הכר, ולפיכך אין שום ערובה לכך, כי אותו מות מוחי, שנתקבל בחפזו ע"י העולם הרפואי כקריטריון בטוח למוות, יחזיק מעמד עוד הרבה שנים. ובמצב של "הכל נוזל" במדע הרפואי, ייתכן מאד שאיזו תגלית, או שורה של תגליות, בשנים הלא רחוקות, תהפוך ותשים לאל את המושג של "מות מוחי" ובמקומו יוצג מושג אחר ל"רגע המוות".

ולכן כה הפתיעני הגאון ר' ברוך רבינוביץ בברק הרעיון שלו, בסוף דבריו, המיועד לעקוף את הכרחיותה של קביעת "רגע המוות" בשביל הרופא המנתח, ולאפשר לרופא להחזיק בחיים את האיש הגוסס, באופן מלאכותי, שעות אחדות על ידי מכונה-לב, עד שלא יהא שום ספק בדבר מותו של האיש, ואז יוכל להפסיק את החיים המלאכותיים בנתקו את המכונה מהגוף, ולגשת לנתיחה ולהוצאת האיבר המיועד להשתלה, על פי ההלכה.

במה דברים אמורים, כשנשנה את הלך מחשבותינו ולא נדבר על "השתלת אברים" כללית, כחטיבה אחת. יש להבדיל הבדל יסודי בין השתלת כליה, קרנית וכו' לבין השתלת הלב. כל שאר האיברים ניתן להחזיקם בקיור עמוק ועל אחת כמה וכמה לפי שיטתו של הפתרון ההלכתי המצויף של הרב רבינוביץ (החזקת האברים של הגוסס באופן מלאכותי). לא כן הלב, כאן מוכרחים להוציאו מגוף הנפטר בעודו בחיים ושום התחכמות לא תעזור כאן. גם החזקת הרקמות האחרות "בחיים" על ידי הזנתם בגזל מלאכותי במקום דם טבעי, אי אפשר לתתה ענין ללב, שכן החימצון של הרקמה יסבול, וכן צומת העצבים הפנימי, באופן שלב כזה ספק אם יצליח להשתלה בגוף החולה.

ויש מקום להתפלא, שגם הרופאים המצויינים, המתדיינים באותה חוברת (פרופ' קן, פרופ' דוידסון) מדברים על השתלת איברים בצורה כוללנית, וגם הם וגם פרופ' אשכנזי (הרפואה, כרך ע"ט, חוברת א') אינם מבדילים הבדלה מוחלטת ומודגשת בין הלב לבין שאר האיברים. האופי האובייקטיבי, המאפיין את דבריהם, ביחוד את דבריו של אשכנזי, והמראה שהם לא נתפסו לסינוור ולאיבוד עשתונות ע"י ההתפתחות המפליאה של הטכניקה הכירורגית והטכנולוגית, המאפשרת ביצוע ניתוחים בחזה פתוח כדבר שבשיגרה, וביצוע א. א. ג. ושאר בדיקות דומות, שלא חלמנו עליהם, — והם נשאר מדענים קרי מזג, שאינם מתפעלים יתר על המידה מהישג זה או אחר של מדעי הרפואה והטכנולוגיה בימינו ומשתדלים לדון באובייקטיביות, בחינת שודא דדייני, על ערכו האמתי של המושג החדש של "מות מוחי" וכל הנובע ממנו.

וכה יאמר פרופ' אשכנזי: "...נמצא, אפוא, שעדיין אין באפשרותינו להצביע על בדיקה אובייקטיבית ודאית ומוחלטת, שתוכל... להעיד על "מות המוח".

המחבר דוחה כל מיני בדיקות אחרות בשטח המוח — "באשר מדובר לא בשיטת איבחון במטרה לעזור לחולה, אלא בנסיון לקבוע מוות בלבד". אשכנזי התעלה כאן מבחינה מוסרית-רפואית, אם כי אין הוא, כמובן, דן מבחינת ההלכה. המוסר היהודי שברפואה מדברת כאן מתוך גרונו. הרשות ניתנה לנו לרפא, אבל לא להרוג לשם רפוי, ובפרט שגם הרפוי של חולה הלב ע"י השתלת לב רחוק מלהיות בבחינת ודאות כלשהי.

כשמופיעה תרופה חדשה, אין משתמשים בה לגבי האדם אלא אם כן נעשו בה נסיונות רבים מאד בבעלי חיים, הן מבחינת ארסיותה, הן מבחינת המינון והן מבחינת התוצאות המזיקות לגוף, העלולות להופיע אחרי כמה שנים, או אפילו אחרי דורות. מה החפזון, אפוא, בהשתלת לב, שאחרי שתיים-שלוש שנות נתוחים כבר הוכיחה את עצמה כבלתי יעילה, וגם הענין האימונולוגי לא מצא עדיין את פתרונו וספק אם ימצא בקרוב.

לסיכום, יש לדון בכובד ראש באמצעים כדי לאפשר השתלת איברים גם לפי ההלכה, ובעיקר ראוי לתשומת לב מיוחדת הפתרון ההלכתי, שהבריק במוחו של הגאון ר' ברוך רבינוביץ שליט"א, אולם את השתלות הלב יש לדחות בשתי ידים ומכמה וכמה בחינות.

ולבסוף אסיים בפנייה לחברי הכירוגים: חכמים, היוהרו במעשיכם ותברכנה ידיכם.

הרשות ניתנה לרפא ואף מצוה לרפא, משום "והשבות לו", אולם ככל שהטכניקה והטכנולוגיה מתפתחות, יש לשמור על מוסר הרפואה ועל קדושת חיי האדם. כל אדם במשמע ואף גוסס בכלל. להיפך יש להתחשב עם הנסיונות המרבים של הזמן האחרון שאין שתולי הלב מאריכים ימים ולהפסיק את ההשתלות של הלב עד שנחכם יותר על ידי ניסויים ממושכים יותר בבעלי חיים.

הערת העורך: ראה בספר אסיא ג', 393 — 423 בהרחבה ביחס לשאלת קביעת רגע המוות, וראה להלן עמ' 230 — 233.

השתלת הלב — לאור ההלכה

הרב נתן צבי פרידמן

כלל גדול הוא בתורה ובמוסר היהדות: אין דוחין נפש מפני נפש (משנה אהלות פ"ז, סנהדרין ע"ב). אין להציל חיי אדם, על ידי הריגתו של השני, ואם עשה כן, יש בזה משום רצח. שם מדובר במקרה שהאשה מקשה לילד, וחיה בסכנה, ואפשר להציל אותה על ידי הריגת הילד. על כך אומרת המשנה, כי אם יצא כבר רובו של הולד לאויר העולם, הוא בגדר חי וילוד, ואסור להרוג אותו כדי להציל את אמו, שאין דוחין נפש מפני נפש.

דבר זה נאמר לא רק לגבי ילד, אלא במקרה שהאדם נמצא במצב כזה שאין סכויים לחייו, שהרופאים קובעים מתוך ידיעה ברורה, שמבחינה קלינית שעותיו ספורות, אסור לקרב מיתתו בידיים, בכדי להציל נפש, שאין דוחין נפש מפני נפש. ומבחינת ההלכה ומוסר התורה, כל זמן שנשמתו בו, הוא נחשב כחי.